

Penso que qualsevol d'aquestes dues opcions permetria resoldre «l'enfrontament de dues normes col·loquials diametralment oposades, que els lingüistes s'han mostrat incapaços d'harmonitzar», en paraules del mateix Beltran en el proemi del seu treball.

Neus NOGUÉ SERRANO
Universitat de Barcelona

BELTRAN, Vicenç / MARTÍNEZ, Tomàs / CAPDEVILA, Irene (ed.) (2014): *800 anys després de Muret. Els trobadors i les relacions catalanooccitanes*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 272 p.

El volum, sorgit del congrés celebrat a l'IEC els dies 24 i 25 d'octubre de 2013, amb motiu dels 800 anys de la desfeta de Muret, recull les contribucions de tretze especialistes, que, des dels àmbits de la filologia i la història medieval, plantegen la necessitat d'una nova reflexió, a la llum de l'estat actual de la recerca en les respectives disciplines, sobre els diferents fenòmens imbricats en la batalla i sobre les seves conseqüències culturals i literàries.

Lògicament, un dels eixos vertebradors del llibre és l'estudi de la batalla, de les circumstàncies en què es produí i dels seus protagonistes. A la *Cançó de la crozada*, citada en molts dels treballs que s'hi recullen, dediquen tota la seva atenció M. Raguin i G. Gouiran. Atès que tradicionalment l'anàlisi de les relacions occitanocatalanes en aquesta la cançó s'ha dut a terme a partir de la representació literària de la figura de Pere II, M. Raguin es proposa abordar el tema des d'una perspectiva diferent i complementària, centrant l'atenció en la posada en escena de les tropes catalanoaragoneses al marge, però, de la figura reial. Un capítol apart dedica a les mencions del català Dalmau de Creixell per part de l'anònim continuador de la tasca de Guilhem de Tudela a la segona part de la cançó, tot posant de relleu el protagonisme d'aquest noble en la darrera fase de la lluita i mirant d'establir en quina mesura el personatge, en qui s'encarna el vincle entre els territoris catalanoaragonesos i el comtat de Foix, participa en la construcció d'una determinada imatge de Catalunya i dels catalans. En aquesta segona part de la cançó es concentra G. Gouiran per estudiar les ruptures estilístiques i de contingut que suposa el canvi de mà i com aquestes condueixen cap a la construcció d'una imatge contrastada dels dos bàndols enfrontats, on l'anarquia i la manca de coordinació de les forces occitanocatalanes, past de la manca d'autoritat i de les rivalitats internes, s'oposen diametralment a la eficàcia disciplinada dels croats. El filòleg s'interroga sobre el sentit d'aquesta imatge literària i conclou que la intenció de l'anònim no és fer una cançó de desesperança: identificant les causes de la derrota amb les febleses morals dels occitanocatalans l'autor apuntaria a la idea de la regeneració, a la necessària destrucció d'un món que periclitava per poder bastir-ne un de nou, fermament ancorat en la dignitat moral dels cabdills i en la lleialtat entre senyors i vassalls. Al relat de la batalla dedica també la seva contribució J. A. Aguilar, però aquesta vegada en l'àmbit de la historiografia catalana, centrant la seva anàlisi tant en el relat dels fets com en els eloqüents silencis al respecte que trobem en les cròniques de Jaume I, Miquel Desclot i Ramon Muntaner.

Desplaçant la mirada de la batalla i projectant-la sobre les circumstàncies culturals i socials en què es desenvolupà, S. Guida explora la complexa imbricació de catarisme, feudalitat i lírica trobadoresca a partir de la reconstrucció de la biografia del noble rossellonès Pons de Vernet, personatge de l'entorn de Pere II, que fou protector del trobador Berenguer de Palou, i mantingué estretes relacions amb figures rellevants de la vida aristocràtica i intel·lectual de principis del segle XIII, com Huguet de Mataplana, Guillem de Cabestany, Garsenda de Sabran o Gui de Cavalhon. El perfil biogràfic que traça Guida, a través d'una rigorosa recerca documental, ens ajuda a penetrar el teixit cultural, religiós, polític i social de les regions pirinenques en el tombant del segle XII al XIII; paral·lelament, l'acurada reconstrucció del context social i cultural de l'època que elabora l'estudiós ajuda també a comprendre i completar les escasses dades documentals que conservem de Pons i a resoldre aparents contradiccions en la seva biografia, com ara una acusació d'heretgia, que Guida explica com a possible mala interpretació dels costums cortesos del personatge.

Les repercussions dels fets que envoltaren Muret en l'àmbit de la lírica trobadoresca i la seva recepció europea són un altre nucli aglutinador d'un bon nombre de contribucions que es continuen i completen en el temps i l'espai. V. Beltran centra el seu discurs en un dels trobadors més rellevants en el context històric i cultural de Muret, Guilhem de Montanhagol. Tot i ser un dels trobadors més estudiats i millor coneguts, les fonts documentals i literàries que fan referència a la seva presència a la Corona d'Aragó romanien encara en bona mesura inexplorades. L'objectiu de V. Beltran es reunir i estudiar aquestes dades. Les noves evidències documentals que maneja li permeten identificar-lo amb un poblador de València documentat entre 1238 i 1240, i rellegir des d'aquesta hipòtesi les tornades on el trobador fa referència a prohoms i dames catalans, com Guillem de Montcada i Esclarmonda de Foix-Cardona, personatge que V. Beltran identifica amb l'Esclarmonda a qui el trobador dedica quatre poesies. Com a resultat de la recerca, la imatge de Guilhem de Montanhagol que s'imposa no és tant la d'un poeta àulic tolosà com la d'un *faidit*, que, refugiat a les corts catalanoaragonesa i castellana, hauria participat en la conquesta de València, i, sempre proper al comtat de Tolosa, malgrat la llunyania física, hauria mantingut la implicació en els afers polítics occitans a través dels seus versos i del contacte amb els grans senyors adversaris de l'Església i del rei de França. V. Bertolucci també es proposa com a objectiu caracteritzar el clima polític i cultural de l'època de Muret, però ja no a través del perfil biogràfic i artístic d'un trobador, sinó a través del seguiment d'un motiu literari, el del *conselh*. Tot discrepant de la bibliografia crítica que tendeix a identificar el *conselh* amb un gènere o subgènere, l'autora el tracta com un tema/motiu que, present ja a la lírica de Guilhem de Peitieu, es difon com a invitació al diàleg en matèria de casuística amorosa, i també política en la poètica del sirventès. Il·lustra l'originària funció dialògica del *conselh*, vinculat al debat i a l'intercanvi poètic entre trobadors, un recorregut que parteix de Guilhem de Peitieu i Jaufré Rudel, i passa per Bernart de Ventadorn, Giraut de Bornelh, i sobretot per Raimbaut de Vaqueiras, trobador en què el motiu assoleix un gran relleu sigui conjugat en clau amorosa o política. Després d'esbossar aquest itinerari, el seguiment del tema/motiu du l'estudio-sa a la poesia didàctica trobadoresca de la segona meitat segle XIII, sobretot d'àrea occitanoibèrica. En aquest àmbit, V. Bertolucci estudia el doble desplaçament semàntic que pateix el concepte *conselh*, que, desvinculant-se de la temàtica amorosa i política per gravitar en l'òrbita de poesia moral, ja no tradueix tant l'esperit lúdic i dialògic de la lírica trobadoresca com l'aspiració dels trobadors a desenvolupar una funció assessora al costat dels poderosos. Recordant el clima cultural que propicia aquest desplaçament, marcat per la decadència de les corts senyoriales i pel nou saber retòric, filosòfic i moral, que difonien les *artes dictaminis* i els tractats de *regimine principum*, l'estudi se centra finalment en l'anàlisi del *conselh* en els tres trobadors que millor il·lustren aquest clima cultural: Cerverí de Girona, l'únic que assolí el rol de conseller àulic; Giraut Riquier, que atorga al motiu una posició central en el conjunt de la seva obra; i At de Mons, que desenvolupa el tema en les seves composicions didàctiques adreçades a Pere III d'Aragó i al seu pare, en oberta polèmica contra els *lauzenjadors*. De la lírica trobadoresca immediatament posterior a Muret, s'ocupa A. M. Mussons. Desmarcant-se dels qui han intentat llegir la cançó trobadoresca en clau càtara buscant analogies entre la doctrina herètica i els preceptes eròtics de la *fin'amors*, l'autora adopta una perspectiva històrica i busca l'eco de la croada en els sirventesos de propaganda anticlerical i antifrancesa i en les proses biogràfiques vinculades directament o indirecta al Comtat de Tolosa. L'estudi analitza la producció poètica de Guilhem de Montanhagol, Peire Cardenal, Raimon de Miraval i Guilhem Figueira i les diferents redaccions de la *vida* de Perdigon, i atorga una especial atenció als diversos usos del mot *prezicansa* i de les seves derivacions, que assoleixen en aquest context un significat específic, associat normalment a la proclama i exhortació a la croada. M. L. Meneghetti estudia el ressò literari de la fama de faldiller de Pere II prenent com a punt de partença una *razó* occitana, que atribueix al rei el poc honorable paper d'haver seduït la dama davant la qual havia d'intercedir en favor del trobador Raimon de Miraval, i com a punt d'arribada una comèdia de Shakespeare que reescriu el motiu atorgant en aquesta ocasió un paper positiu a la figura reial, encarnada en Pere III. L'autora analitza els dos relats, així com les possibles fonts que mediatitzen la recepció shakespeariana del tema, partint de la hipòtesi que la fama de Pere II, marcada per la derrota de Muret i també per les seves aventures extraconjugals, hauria generat, més enllà de la *razó*

conservada, una rica literatura oral fins al punt que el paper honorós que li atribueix el relat shakespearà potser hauria estat l'element determinant a l'hora de substituir el personatge pel nét Pere III. La darrera època de la lírica occitana, entre Cerverí de Girona i Raimon de Cornet, és reconsiderada per Miriam Cabré i Marina Navas amb l'objectiu de matisar la concepció tradicional d'aquest període com una època de declivi cultural sota l'òrbita del Consistori de Tolosa. L'estudi dels testimonis conservats desmenteix el suposat buit poètic del període mentre que la identificació dels centres de producció i difusió revela una fluida i dinàmica interacció entre centres àulics, burgesos i clericals així com de la continuïtat dels lligams culturals entre Catalunya i Occitània. L'anàlisi de la producció occitanocatalana dels segles XIII i XIV s'articula al voltant de les dues figures més emblemàtiques del període estudiat, Cerverí i Raimon de Cornet. A través dels seus versos, les autores aconseguen mostrar com l'experimentalisme formal o el filó didàctic i moral que caracteritza la seva poesia no responen tant a una imposició dictada pel Consistori com a la recerca de nous valors estètics seguint l'estela dels darrers trobadors i a les connotacions que atribueix el nou context social a l'art de trobar. El conreu en aquesta època d'una poesia política lligada a la immediatesa i ja completament desvinculada de Muret i de la croada també serveix a les autores per provar la vitalitat i l'actualitat de la lírica amb total independència dels estímuls consistorials.

Deixant de banda la lírica, també s'ocupa de literatura de l'etapa posttrobadoresca S. Ventura en el seu estudi del *Palaytz de Saviesa*, poema pròleg de l'*Elucidari de las proprietatz de todas res naturals*, compost durant el segon terç del segle XIV a la cort de Gastó Febus, comte de Foix. L'entrellat cultural, literari i poètic que revela la lectura del text permet esbossar la identitat de l'autor anònim i la seva cultura, que remet a la tradició llatina i escolàstica de l'enciclopedisme al·legòric, però, com fa notar Ventura, també a la tradició vulgar posttrobadoresca. El filòleg destaca en aquest sentit la utilització per part de l'anònim d'estilemes i motius propis de la tradició cortesa i crida l'atenció sobre l'expressió "muda l'estil" que apareix al final del poema i que podria vincular-se a l'*estilh mudat*, terme tècnic emprat per Guilhem Molinier a les *Leys d'Amors*.

Al marge de la tradició poètica, al llarg del volum la relació occitanocatalana és analitzada des d'altres perspectives i en el marc d'un ampli arc cronològic que arriba fins a la contemporaneïtat. És el cas de la contribució de G. Colón, que pretén ressaltar la independència de la llengua catalana davant la nostàlgia d'una perduda unitat lingüística i d'identitat amb Occitània, manifestada i defensada en el passat per reconeguts filòlegs i historiadors. En la primera part del seu estudi aquest objectiu se centra en l'estudi de la llengua medieval i es concreta en l'anàlisi filològica del paral·lelisme entre les formacions occitanes i catalanes medievals dels vocables *melanconi*, *manvès/marvés*. La segona part del treball consisteix en un interessant recorregut pel debat científic sobre el panoccitanisme, des del segle XIX fins a mitjan segle XX, que posa de relleu els diversos posicionaments polítics i ideològics que van mediatitzar el discurs tant dels partidaris com dels detractors. A aquest mateix concepte de germanor occitanocatalana que va fer revifar amb força la Renaixença es refereix el estudi de J. Mahiques sobre les Festes Llatines d'Avinyó i Montpeller de la dècada dels setanta del segle XIX. L'estudi analitza el rerefons ideològic d'aquests actes literaris, concebuts en un clima d'exaltació cultural dels pobles neollatins, i explica aquest esperit panllatinista a la llum d'un context europeu marcat per la guerra francoprussiana, de les relacions entre els intel·lectuals catalans i occitans, que l'estudi documenta i analitza amb una detinguda anàlisi dels testimonis literaris, i de les notícies aparegudes a la premsa especialitzada francesa de l'època.

En definitiva, podem concloure que el recull ens ofereix una visió exhaustiva i complexa del teixit social i ideològic en què s'ordí la batalla de Muret, així com de les repercussions literàries de la crisi política que sacsejà la civilització que havia acollit els trobadors. No només la interdisciplinarietat del recull, la diversitat d'impostacions metodològiques, d'àrees geogràfiques i lingüístiques, i de gèneres literaris considerats ens ofereixen una visió rica i polièdrica del complex escaquer que havia esdevingut l'Occitània del segle XIII, sinó que l'amplitud de l'arc cronològic considerat, que arriba fins a la modernitat, permet explorar igualment des d'una perspectiva crítica l'estat simbòlic que assolí la data de Muret en la mitologia i en l'imaginari col·lectius d'occitans i catalans. Afegim per últim que, al nostre

parer, un dels mèrits i atractius principals del llibre és la vocació amb què neix, que no és altra que la de convidar a repensar críticament un període cabdal del nostre passat històric i literari i alguns dels temes clàssics de la romanística tradicional. A la llum de noves dades, explorant materials inèdits o poc aprofitats, o adoptant nous plantejaments metodològics, els tretze treballs inclosos al volum ens forcen a contemplar els temes abordats amb una mirada nova, lliure dels prejudicis, les mistificacions i les idees rebudes que sovint han mediatitzat la lectura de la desfeta de Muret i de les seves plasmacions i repercussions literàries.

Meritxell SIMÓ
IRCVM (Institut de Recerca en Cultures Medievales)
Universitat de Barcelona

BINIMELIS, Joan (2014): *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*. Edició a cura de Juli MOLL I GÓMEZ DE LA TÍA. València: Publicacions de la Universitat de València; Institut Cartogràfic de Catalunya, 359 p. de text + CIII d'índexs + CD (p. 484-917)

La col·lecció i l'editor

La col·lecció de *Fons històriques valencianes* ha arribat al seu número 60 amb el present volum afiliat als *Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, V*. Aquest lliurament de les Publicacions de la Universitat de València (PUV) ha estat possible gràcies a la col·laboració de l'Institut Cartogràfic de Catalunya que s'encarregà de l'ímproba tasca de la maquetació i fotocomposició.

Juli Moll, vertader artífex de l'edició, que hi treballava feia anys, és un filòleg de formació molt envitricollada. Començà estudis de Ciències, Enginyeria i Arquitectura —que no consumà— per acabar cursant Filologia Catalana (1969-1981). Aquesta dispersió li ha servit per arrodonir i assentar els seus criteris. «Vint-i-set anys amb Max Cahner» resumeixen una fracció de la seva vida activa, en part dedicada a la segona fase de la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Després entrà com a tècnic a l'ICC en dues etapes; a la primera publicà amb el geògraf Joan Tort *Toponímia i cartografia: un assaig de sistematització* (1985). La segona abasta de 1998 a 2012, en responsabilitzar-se de la correcció lingüística a l'ICC. L'inconformista i una mica heterodox filòleg ha discutit adesiara usos lingüístics desviats i, fins i tot, alguns criteris acadèmics (p. e., exotopònims *Florença, Bolonya*; antropònims *Domingo*; o mots concrets *búixola, quadro, ralla*) i no vacil·la en admetre dialectalismes illencs: és menorquí i n'exerceix.

Sota la direcció de la historiadora Eulàlia Duran, estudiosa de les Germanies, es va engrescar amb el nostre personatge, Joan Binimelis, i decididament en la seva *Història*, que ha transcrit íntegrament. La tasca llarga i primmirada no podia romandre inèdita. Una conjunció dels astres va permetre al sotasignat aprofitar els contactes entre l'ICC i les PUV per arribar a un acord editorial i donar a llum l'interessant llibre *Vè de la Història general del Regne de Mallorca*, una autèntica geografia, en aquell temps dita *descripció*.

Cal confessar d'antuvi que l'editor crític, al parer del ressenyador, ha actuat amb *trop de zèle*, s'ha passat de frenada en termes col·loquials, en apropar-se al miler de pàgines on ha vessat la seva erudició, la visió crítica i un calaportal de documentació, convertint una edició crítica gairebé en una enciclopèdia. Ara, ningú li pot negar l'escrupolositat i l'extrem mirament en la transcripció d'unes còpies, sovint corrompudes, interpolades o mutilades. Malauradament, en no tenir la versió autògrafa ens hem de fiar d'un falsari que es va atribuir l'obra.

La transmissió del text d'en Binimelis només comptava fins ara amb l'edició parcial del llibre *Vè*, publicada fa 99 anys per mossèn A. M. Alcover al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 22-23, amb un llarguíssim comentari. De la traducció castellana escrita per Binimelis mateix i transcrita per